

„A haza dolgainak eligazítások végett...”

52

AZ 1705. ÉVI SZÉCSÉNYI ORSZÁGGYŰLÉS HELYSZÍNÉNEK RÉGÉSZETI KUTATÁSA

A Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) első országgyűlését Szécsényben, a település határában található, úgynevezett Borjúpáston tartották meg 1705. szeptember 12. és október 2. között. A tanácskozás döntései értelmében létrehozták a kuruc állam legfőbb politikai intézményeit: a 24 tagból álló Szenátust, melynek elsősorban tanácsadói szerepe volt, valamint a Gazdasági Tanácsot. A keresztény felekezetek közötti feszültségek orvoslása érdekében a diétán rendezték a templomkérdést is: a protestánsoknak visszaadták a szabadságharc előtt elvett templomaikat, és döntöttek a szabad vallásgyakorlásról is. Az országgyűlés csúcspontja II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelemmé választása volt, ami egyúttal legitímálta a szabadságharc vezetőjét is, vagyis ráruházták az államfői jogokat és a kuruc fennhatóság alatt álló összes kincstári birtokot. Azt, hogy pontosan mi zajlott a Borjúpáston, és miről döntöttek, a történészek alapos forrásfeltáró munkával javarészt mára már tisztázták. De az országgyűlés tényleges helyszínét, kiterjedését csak az elmúlt évek célzott régészeti kutatásai igyekeztek feltárni. Írásunk a lelőhelyfelderítő munka első eredményeiről számol be.

A kor történelmi eseményeinek megismeréséhez nemcsak a különböző korabeli feljegyzések, de a fejedelem kiterjedt magánlevelezése, diplomáciai kapcsolatainak dokumentumai, valamint Rákóczi visszaemlékezései is szövevényes és kiapadhatatlan forrást biztosítanak. A forrásgazdagság ellenére a korszakot talán legalapabbban ismerő R. Várkonyi Ágnes is megemlíti a „szécsényi

rejtélyt”, azaz azt a problémát, hogy meglehetősen keveset tudunk arról, hogy pontosan milyen célból és miért épp Szécsénybe hívták össze az országgyűlést. A kérdés megválaszolását szívós kutatómunka, a rendszerváltás óta pedig többek között a nyugat-európai levéltárakban őrzött anyagokhoz való hozzáférés lehetősége segítette. De nézzük előbb, mely események sorozata vezetett az országgyűlés összehívásához!

A kurucok Habsburg-abszolutizmus elleni küzdelme és annak sorsa szorosan kapcsolódott a nemzetközi politikai helyzethez. A spanyol örökösödési háború és az úgynevezett *északi háború* szinte a teljes kontinenst fegyverbe vonta, a megváltozott erőviszonyok (így az Oszmán Birodalom megroppanása és a Habsburg Monarchia megerősödése) mentén szerveződő birodalmak új európai hatalmi egyensúlyt igyekeztek létrehozni. A Habsburgok katonai erősödését az angolokkal közösen vívott hochstädti győzelem hozta meg 1704-ben, a Rákóczit anyagilag is támogató francia udvarral szemben. I. Lipót császár (ur. 1658–1705) halálával (1705. május 5.) és az új katonai vezetés kinevezésével ugyanakkor mind a politikai, mind a katonai helyzet változott: a császáriak minden erejükkel igyekeztek Rákóczit elszigetelni és a tervezett országgyűlést megghiúsítani. A Rákóczi-szabadságharc első országgyűlésének megtartásáról azonban még 1705 tavaszán döntöttek, helyszíneként pedig Rákos mezejét jelölték meg. Az esemény helyének kiválasztása is szimbolikus jelentőséggel bír, hiszen a középkortól kezdve számos országos gyűlést,

királyválasztás tartottak itt. Sőt, 200 évvel azt megelőzően itt fogadták meg azt is a köznemesek, hogy a magyar trónra csakis magyar királyt választanak. A kiegyezésre törekvő új uralkodó, I. József (ur. 1705–1711) méltán tarthatott attól, hogy ha az országgyűlést megtartják, ott Rákóczit – hatalmát megszilárdítván – az ország királyává is koronázhatják. Így az uralkodó megerősítette magyarországi haderejét, amely 1705 augusztusára lehetetlenné tette a Rákos mezején megtartandó gyűlést. Új helyszíneként felmerült még Hatvan (a hatvani országgyűlés választotta nádorrá Werbőczyt) és Léva is, de végül – ahogy Csécsi János naplójában olvashatjuk – „Rákóczi Ferenc fejedelem az özszeszövetkezett rendeket 1705. szeptember elsőjére Szécheny, Nógrád vármegyei helységnek mezejére idézte fel”.

A szécsényi országgyűlés eseményeiről Csécsi (Tseetsi) János (1650–1708), a sárospataki református kollégium egykori rektora szemtanúként tudósít. „Az öreg Csécsi bölcs és tudós ember volt, kinek munkássága az irodalomban is maradandó nyomot hagyott.” Kalandos élete szinte felér egy látellel a török uralom hanyatlásának és a Habsburg-ház elleni erősödő függetlenségi eszmék kibontakozásának időszakáról. Egy török portyázó sereg még háromévesen elfogta őt és édesanyját, s csak váltságdíj ellenében szabadultak ki az egri pasa fogságából. Előbb Sárospatakon, majd Kassán tanult, végül erdélyi és külföldi tanulmányai (Utrechtben és Amszterdamban) után visszatért Sárospatakra, ahol nemcsak tanított, de később az iskola rektoraként is tevékenykedett. A szécsényi országgyűlésen Zemplén vármegye református egyházainak képviselőjeként, azok küldöttjeként vett részt.

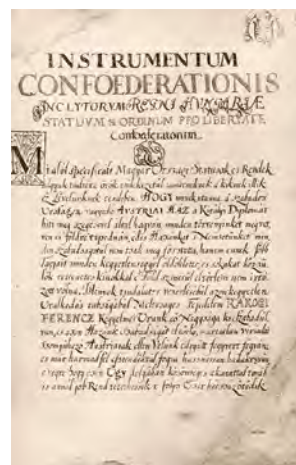
más, mint a néhai Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 12 árbócos sátra, melynek felállításához egyenesen Bécsből hívtak ácsmestereket.

A sátortábor elkülönülő egységeinek területét tervezetten, feltételezhetően már jó előre kiosztották. A központi helyet a fejedelem és udvartartása kapta, melyet – mint, ahogyan az Csécsi akkor készített egyik rajzán is szerepel – paliszád, azaz cölöpsor vett körbe. Tőle délre kaptak helyet a fejedelem (és udvarának) málhái, a legelő, illetve a konyhasátrak. A több ezer lakó ételmezéséről itt helyben gondoskodtak, több mint egy hónapon át. Bizonyosan helyben főztek, sőt az élő állatok levágására is

A fejedelem Nyitra várából Bercsényi Miklós főtábornokkal és Széchenyi Pál kalocsai érsekkel indult útnak szeptember 1-én, majd 6-án érkeztek Szécsénybe. Az országgyűlést ünnepélyes keretek között nyitották meg szeptember 12-én, szombaton. A helyszínen, az úgynevezett Borjúpáston azonban már augusztus közepétől lázas munka, szervezés, építkezés zajlott, ugyanis az országgyűlés számára és a központi hivataloknak külön sátorvárost építettek fel. Szükség is volt a táborra, hiszen több ezer ember (és több száz állat) ellátásáról csakis így tudtak gondoskodni. Az országgyűlés egyik fontos momentuma volt, hogy arra minden mágnás (azaz nemes) személyre szóló meghívót kapott, vagyis nem csak követeiken keresztül vettek azon részt. Ez azt is jelentette, hogy egy-egy nemesemberrel akár egy kisebb udvartartás is érkezett: szolgálok, katonák, testőrök, személyi titkárok stb. A fejedelmi udvart szintén több tucat személy kísérte, nem beszélve a testőrökről, katonákról, a vármegyék és a szabad királyi városok képviselőiről. Ahogyan Rákóczi később írta: „Az országgyűlés számára, két hadvonal között, szállásom (a szécsényi vár) ligetén kívül, nagy sátort vonattam föl.” (II. Rákóczi Ferenc: Emlékirataim) A nagy sátor nem

II. Rákóczi Ferenc portréja

A szécsényi országgyűlés szövetséglevele

Réz szükségpénz, vagyis poltura 1705-ből

itt kerülhetett sor. Nemcsak étel, hanem ital is nagy mennyiségben állt rendelkezésre, a sátrakban rendre parázs viták folytak, nyilván némi alkoholnak is köszönhetően.

De hol lehetett valójában a Borjúpást? Ennek kiderítésére a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum jelen sorok írójának vezetésével kutatási programot dolgozott ki, melynek célja a helyszín régészeti módszerekkel történő azonosítása, megismerése. Ezt megelőzően könyvészeti, adattári, valamint térképészeti kutatásokat folytattunk, elsősorban a forrásokban szereplő „mező” vagy „pást” lehetséges

„A haza dolgainak eligazítások végett...”

helyének meghatározása céljából. Maga a *pást* megnevezés egyébként egy fűvel sűrűn benőtt legelőre utal. A régi katonai térképeken ugyanakkor a Szécsénytől északra elterülő területeket *rétnek* nevezik. A Rákóczi korabeli források is „*Szécsény mezeje*” vagy „*Szécsény alatti mező*”-ként emlegetik az országgyűlés helyszínét. A Borjúpást, mint földrajzi megnevezés egy 1774-ből, a Forgách grófok jószágkormányzójától, Haller Sámueltól származó peranyagban olvasható először: „*Szécsény nevű Mező Várossának Határjában Póstény felé fekvő nagy pástot melly is másképp Borjú Pástnak nevezettek...*” Egy 1868-ból származó kataszteri térképen a terület megjelölése *Tehénpást*. A történészek 1905-től kezdődően *Szécsény mezeje* helyett egyre inkább a *Borjúpást* elnevezést kezdték el használni az országgyűlés helyszínének megnevezésére.

A régészeti kutatás helyszínét így a korabeli leírások, régi történeti térképek jelzései, Csécsi János naplóbejegyzése, illetve vázlatrajza, továbbá az adatok összevetése alapján jelöltük ki. Abból a felvetésből indultunk ki, hogy ha egy néhány hektáros területet ennyire intenzíven használnak,

Szeptember 20-án vasárnap a táborban megtartott mise után II. Rákóczi Ferenc letette a konföderációs esküt. A Szövetkezett Magyarok Fejedelme ezt követően gazdagon megvendégelte a jelenlévőket. Csécsi naplójából idézzük a felszolgált ételek listáját: „*cipó, a közönséges prófonton [ellátmány] kívül felment 2000; bor [..] doliis Debrecensibus [debreceni hordóval]; lúd 200; tyúk 330; pulyka 34; tojás 1200, vaj 100 itce [7-8 dl]; méz 20 icce; ecet 180; só és szalonna 3-3 mázsa; lángliszt három köből [kb. 64 liter]; hízott ökör 6; bány 50.*” Egy másik forrás, egy naplótöredék is megerősíti, hogy gazdag ebédben volt aznap részük, és csak a fejedelem asztalára 366 adag étel került („*Az ő Nga asztalára ment nro 366 tál éték*”).

A Rákóczi-szabadságharc kitörését követően nem sokat váratott magára az önálló pénzverés, hiszen a háborúhoz, fegyvervásárláshoz, a katonák ellátmányozásához pénzre volt szükség. Erdélyi fejedelemmé választását követően Kolozsváron aranydukátot vertek, melyből két típus is készült, igaz nagyon korlátozott mennyiségben. 1704-től jelennek meg a polturák, melyek kezdetben ezüsből készültek, majd rézből. A rézpolturákat szükségpénznek tekinthetjük, négy címletben készültek (1, 4, 10 és 20). A rézpénzek összefoglaló neve a kongó volt (hiszen, ha megcsörrentették, akkor „kongott”). Mivel a 20 és 10 polturások hátlapjára a *Pro Libertate* („a Hazáért”) feliratot verték, ezért libertás névvel is illették. A 20, 4 és 1 polturások előlapján címer, hátlapján Madonna-ábrázolás látható, míg a 10 polturásokon és a rézdenárokon csak címer és felirat. A szükségpénzek Körmöcbányán, Kassán, Nagybányán és Munkácson készültek.

akkor annak detektálható nyoma is meg lehet találni. A kutatás folyamán a csatatérkutatások során alkalmazott, elsősorban fémkeresős lelőhelydiagnosztikai eljárásokat vetettük be, hiszen elsősorban fémleletekre számítottunk, érmékre, használati tárgyra stb. Bár nyilvánvalóan sok hulladéktól helyben szabadultak meg (pl. a leölt állatok maradványai), ezeknek nem minden esetben marad (felszíni) régészeti nyoma. Ugyanakkor egy összeszólalkozás, italozás

Az MNM Régészeti Lelőhelyfelderítő csoportja és az önkéntesek

közben akár le is szakadhatott néhány mentegomb, vagy ragadhatott a sárba csizmavasalás, esetleg egy-egy erszényből kiszabadulhatott akár néhány poltura is – e tárgyakat pedig a fémkereső műszer jó eséllyel jelezni tudja.

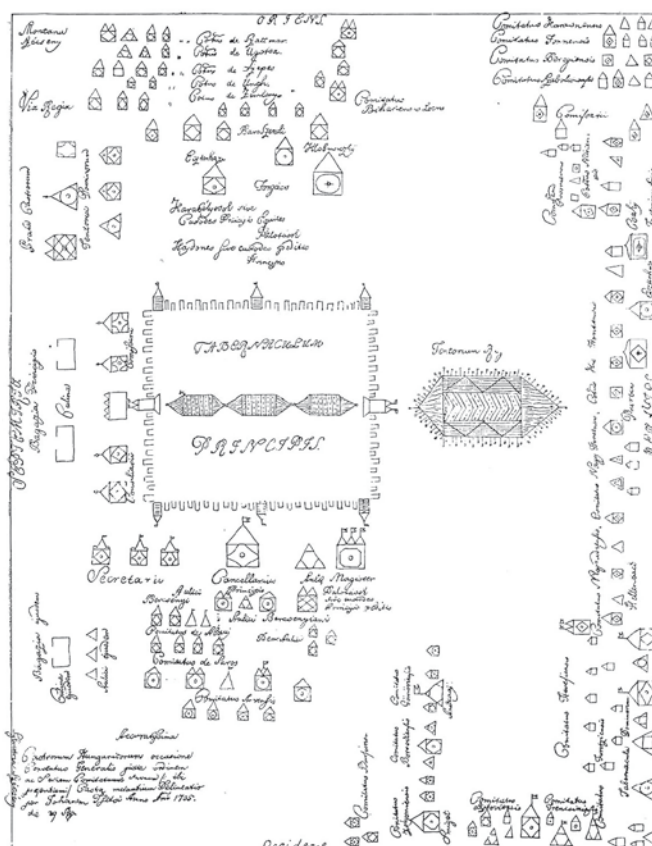
A kutatás jelenlegi szakaszában Szécsény északi határában, az egykori Forgách-kastély angolkparkjától északra, összesen 120 hektár területen kezdtük meg a szisztematikus terepbejárást, illetve önkéntesek bevonásával a terület fémkeresős kutatását. A klasszikus leletfelgyűjtős terepbejárás során csupán nagyon kevés, a korra datálható leletet találtunk: néhány cseréppipán, edénytöredéken kívül egyéb keltezhető tárgy eddig nem került elő. A fémkeresős kutatás során viszont – ahogy arra számítani lehetett – számos, a korszakra keltezhető fémtárgyat dokumentáltunk. Közülük igen nagy mennyiségben kerültek elő kézi lőfegyverekhez (puskához és karabélyhoz) használt ólomlövedékek. Jellemzően kisebb kaliberű, átlagban 13–15 mm átmérőjű ólomgolyókat találtunk, amelyek a 17–18. század fordulójára utalnak. Szintén számos előkerült használati tárgy keltezhető a korszakra, például pipakupak, bronz gyertyatartó stb. A ruházatra utaló leletek közül rézből vagy rézötvényzetből készült övkapcsok, bújtatók és csatok kerültek elő. Pontosan jelzi a korszakot számos poltura is, melyből eddig 10 darabot találtunk, köztük a legkorábbiak 1703-ból, a legkésőbbiek pedig az országgyűlés évéből, 1705-ből származnak.

Az első, kutatásunk során előkerült poltura és találója

A Borjúpást (másnéven Tehénpást) Szécsény kataszteri térképén

Bár a kutatás korai fázisában vagyunk, mégis már számos, a korszakra datálható lelet került elő. A leletek szóródásának térképre vetítésével pontosabban határolhatjuk le azokat a területeket, ahol további, célzott geofizikai méréseket is tervezünk. Így talán nemcsak az egykori sáttortábor kiterjedését, de talán a híres fejedelmi sátor pontos helyét is megtalálhatjuk idővel. Egy biztos: egy lépéssel mindenképp közelebb kerültünk a „szécsényi rejtély” megoldásához.

A szécsényi országgyűlés sáttortábora Csécsi János rajzán